HET CUYPERS GENOOTSCHAP

Stichting tot behoud van het negentiende- en twintigste-eeuwse cultuurgoed in Nederland

Aan: het dagelijks bestuur van de
Stadsdeelcommissie Zuid
Postbus 74019
1070 BA Amsterdam

Amsterdam, 10 november 2025

*Onderwerp: aanvraag aanwijzing Stadhouderskade 127/Hemonylaan 8A tot gemeentelijk monument d.m.v. een **spoedprocedure** (artikel 3 Erfgoedverordening Amsterdam)*

Geacht Bestuur,

De Stichting Cuypersgenootschap verzoekt u om op korte termijn de aanwijzingsprocedure voor Stadhouderskade 127 en Hemonylaan 8A te starten en dit verzoek op te vatten als **spoedeisend** conform artikel 3 van de Erfgoedverordening. Aanleiding voor onze aanvraag is de plotselinge opheffing na 127 jaar van de Koninklijke Billardfabriek Wilhelmina.

Stadhouderskade 127 is in 1882 onder één architectuur gebouwd met Stadhouderskade 125 en 126 naar ontwerp van H.D. Kramer en J.W. Hartgerink, die in de directe omgeving ook Stadhouderskade 151-154 en 160 bouwden. Volgens de ontwerptekening bestond de oorspronkelijke opzet uit drie identieke panden (behoudens de spiegelsymmetrie van de nummers 126-127) van drie bovenverdiepingen boven een souterrain en beletage en onder een mansardekap. De drie panden met een breedte van telkens drie traveeën zijn getekend met hoeklisenen en middenrisalieten voorzien van balkons op de eerste en tweede verdieping. Bij de bouw zijn Stadhouderskade 126 en 127 echter voorzien van forse houten erkers op de eerste verdieping, met daarboven balkons. Stadhouderskade 125, dat wel met de ontworpen balkons is uitgevoerd, is bovendien iets lager geworden door een lagere verdiepingshoogte op de etages. Ook in diverse bouwkundige details (hoeklisenen in schoon metselwerk, vorm van de dakkapel en natuurstenen bekleding van de plint) is het pand afwijkend van de twee belendingen uit de oorspronkelijke architectuureenheid.

In 1910 is Stadhouderskade 127 verbouwd tot fabriek en monsterkamer voor de billardfabriek (biljartfabriek), die in 1898 was opgericht door Izak Barend Salomon. In de diepe tuin kwam een langgerekt éénlaags fabrieksgebouw met houten kap – uitgevoerd als ziende bekapping met trekstangen – naar ontwerp van architect Zeeger Gulden (1885-1960). Gulden vestigde zich in 1908 als zelfstandig architect en sinds het voorjaar van 1909 woonde hij op een steenworp afstand van de Stadhouderskade op het adres Amsteldijk 22, waar hij ook zijn architectenpraktijk leidde. De gevel aan de Hemonylaan is eenvoudig maar sierlijk: een brede poort geflankeerd door twee vensters op de begane grond, onder een tuitgevel met zware dekbanden en getoogde natuursteenblokken op de tuitstukken in de top en op de schouders. Boven de poort is een tegeltableau met de bedrijfsnaam aangebracht.

Bij de verbouwing tot billardfabriek zijn ook de gevel en het interieur van Stadhouderskade 127 door Gulden onder handen genomen. De beletage werd voorzien van een grote spiegelruit en de woonhuisdeur werd naar achteren gelegd in een diep portiek. De plint kreeg een nieuwe hardstenen bekleding, waarbij de lateien boven de souterrainvensters aan de onderzijde van gehakte decoraties werden voorzien en in de vensteropeningen decoratieve smeedijzeren hekwerken werden aangebracht. In het puifries boven de etalage en portiek is in koperen (?) letters de bedrijfsnaam aangebracht. Ook na sluiting van de billardfabriek zijn deze (vooralsnog) nog aanwezig; als herinnering aan de bedrijfsfunctie zijn zij het behouden waard. Ten behoeve van de fabriek in het souterrain en de winkel/toonzaal op de beletage zijn de oorspronkelijke indelingen en afwerkingen volledig verwijderd. De beletage werd aan de voorzijde winkel en aan de achterzijde kantoor, welke ruimten van elkaar werden gescheiden door een karakteristieke houten binnenpui. De winkel

Secretariaat Cuypersgenootschap, afd. Amsterdam: D. Mulder / Van Ostadestraat 400-1 / 1074 XB Amsterdam / 06 1452 6991 / davmulder@gmail.com
website: www.cuypersgenootschap.nl / e-post: secretaris@cuypersgenootschap.nl
IBAN-rek.nr. NL34 INGB 0004 3323 98 Druten / Kamer van Koophandel voor Limburg nr. 14110072

kreeg een nog altijd aanwezige eenvoudige houten lambrisering. Blijkens een historische foto daterend van kort na de verbouwing had de afdekplank van de lambrisering oorspronkelijk tevens een praktische functie als voetstuk voor de dicht aaneen langs de wand opgestelde biljartkeuen. De biljartkeuen werden later opgesteld in vitrinekasten met verglaasde schuifdeuren die thans nog aanwezig zijn. Op de verdieping, die als magazijn en kantoor ging fungeren, zijn de oorspronkelijke indeling en afwerkingen uit 1882 echter behouden gebleven in de oorspronkelijke kleurafwerkingen; de ruimten zijn in 2019/2020 door Architectenbureau Vroom gerestaureerd. De bovenliggende verdiepingen zijn toen tot appartementen verbouwd, met behoud (waar nog aanwezig) van oorspronkelijke interieurelementen. Voor de foto's daarvan verwijzen wij naar de website van het architectenbureau.

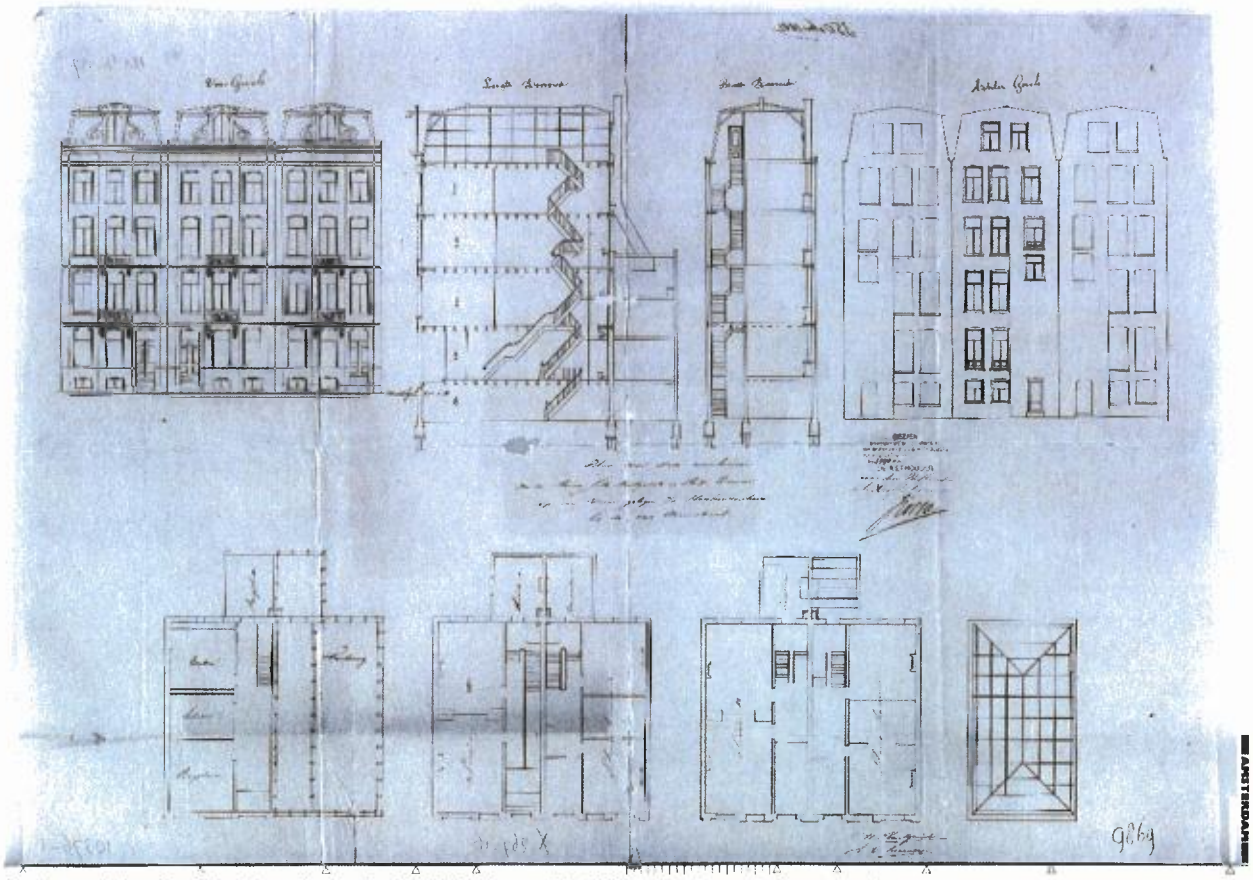
Resumerend: als voorbeeld van een kleinschalig fabrieksgebouw temidden van de woonbebouwing van de Pijp, waarbij in dit geval ook sprake is van de transformatie van de woonbestemming van een voormalig herenhuis naar een bedrijfsfunctie, en welke bovendien qua indeling en afwerkingen uit 1882 en 1910 goed bewaard is gebleven, verzoeken wij u om het complex van de voormalige billardfabriek aan te wijzen als gemeentelijk monument.

Hoogachtend,
Het bestuur van Stichting het Cuypersgenootschap,
Namens deze,

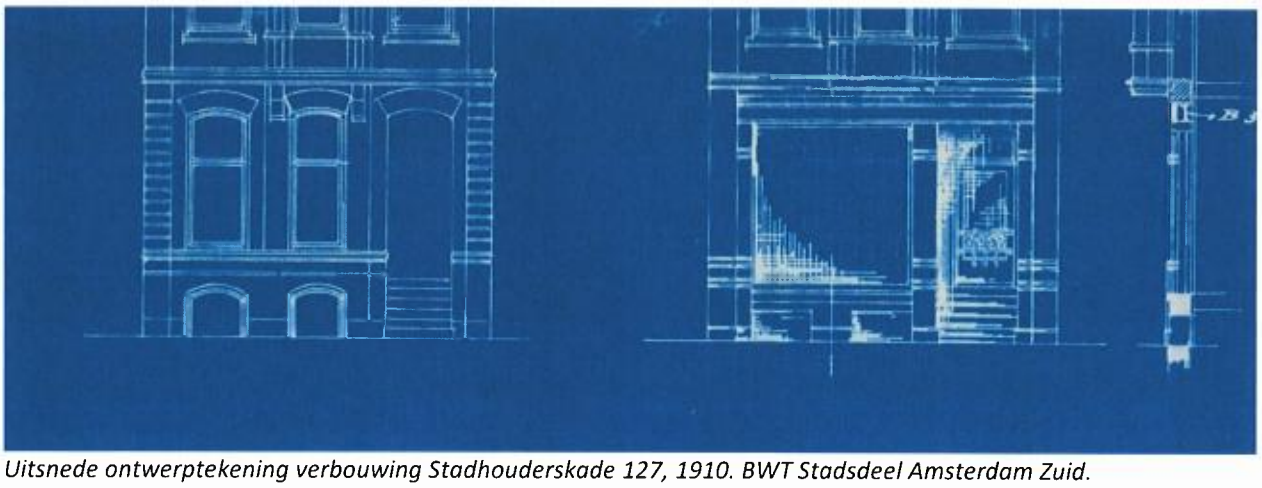

David Mulder, werkgroep Amsterdam

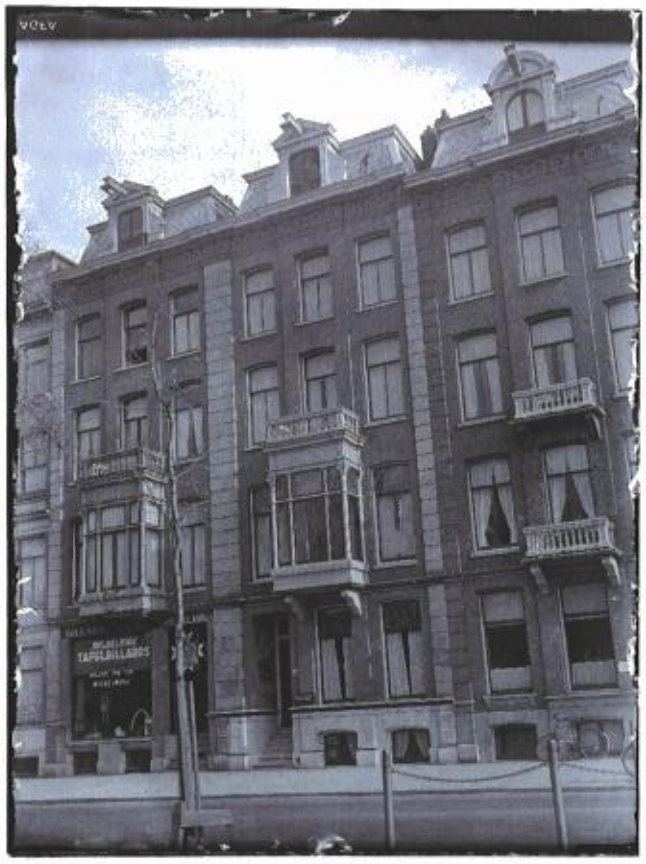
BIJLAGE I: AFBEELDINGEN

Ontwerptekening Stadhouderskade 125-127 (v.r.n.l.), 1882. Stadsarchief amsterdam.

Uitsnede ontwerptekening verbouwing Stadhouderskade 127, 1910. BWT Stadsdeel Amsterdam Zuid.

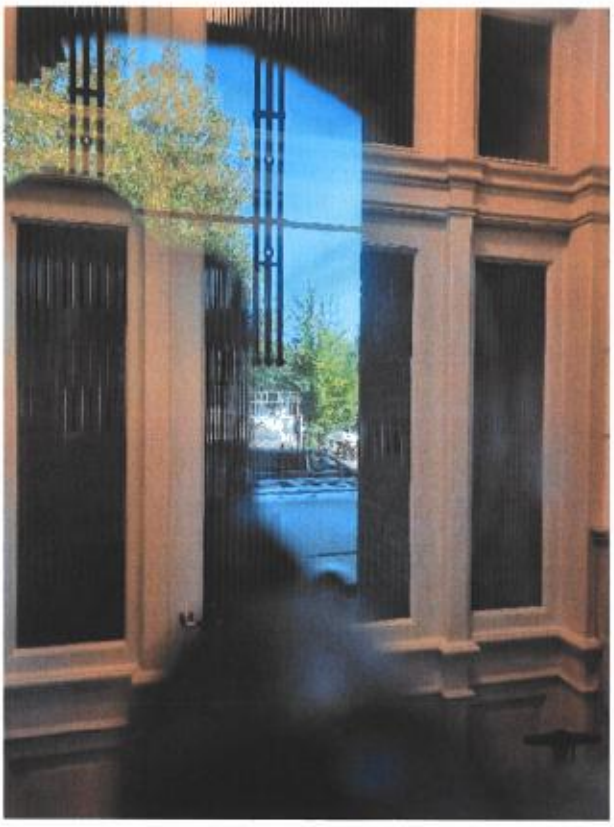
Stadhouderskade 125-127 omstreeks 1936.
Foto Stadsarchief Amsterdam;

Portiek met de oorspronkelijke voordeur.
Foto Cuypersgenootschap.

Interieur toonzaal met lambrisering en binnenpui uit 1910. Foto Cuypersgenootschap.

Tochtpui in de vestibule uit 1882.
Foto Cuypersgenootschap.

Gedecoreerde latei boven souterrainvenster met smeedijzeren hekwerk uit 1910. Foto Cuypersgenootschap.

***Hemonylaan 8A:** gevel van Billardfabriek Wilhelmina. Foto's Cuypersgenootschap.*

BIJLAGE II: DE REVUE DER SPORTEN, 18 JANUARI 1911

4e Jaargang No. 36. Derde Kwartaal (27-39). 18 Januari 1911

De Revue der Sporten

Geïllustreerd Weekblad. Directeur-Redacteur Leo Lauer.
Nicolaes Maesstraat 90. Telefoon 8138. Amsterdam.

Medewerkers: C. A. W. Hirschman, 1e Voorzitter N. V. B.; J. Hylkema, Secretaris-Penningm. N. V. B.; C. W. van Hasselt; F. M. la Chapelle; H. S. Isbrücker, Voorz. Ned. Cricketbond; C. J. Groothoff; J. Hisgen; M. E. v. d. Wal; Mr. J. Lieftinck; H. Minkman; Ed. Meijer Kzn.; W. Westra, Voorz. Ned. Kaatsbond; Nic. Broekhuysen, Voorz. Ned. Korfbalbond; J. Godefroy; Is. Querido; S. C. de Hoop, Leeraar a. d. 4e H. B. S. te A'dam; M. B. Zeldenrust; J. Bruinwold Riedel Jr.; V. Hendriks; W. C. Hartmann, 1e Voorz. Ned. Athl. Unie; J. Miler, 1e Secr. Ver. A'damsch Damgen.; S. Snuyff; A. C. Brenkhoven; Gos. de Voogt; Max. Blokzijl; Th. H. v. d. Hurk; John Coucke; Ericus; P. J. de Bruine Ploos van Amstel; P. Kalma, W. W. v. d. Vat, Meerum Terwogt en vele anderen.

Prijs f 5.50 p. jaar. Fr. p. post f 6.—. Buitenland f 9.40. Afz. nummers f 0.15. Advertentiën 20 cts. p. regel.

Bill Lang, de bekende Australische bokser, welke door zijne overwinning, te Londen in Olympia op Jack Burns behaald, de aangewezen man is,

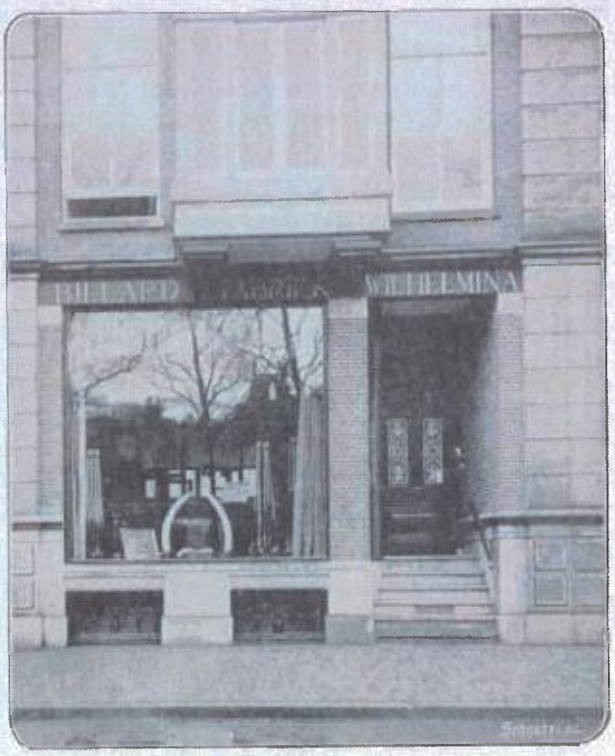
om op initiatief van den boksmanager Hugh D. Mc. Intosh, als blanke, den neger-wereldkampioen Jack Johnson te bestrijden.

PETER'S UNION BANDEN
VOOR AUTO-MOTOR EN RIJWIEL
AMSTERDAM N.Z.VOORBURGWAL 294 TELEF: 5192

een en ander over het Wilhelmina-Biljart.

OVER biljarten ga ik thans schrijven. Dus over een kunst. Dat spel van rustige ingetogenheid en toch hooge vormen-schoonheid, gelijk Querido 't eens noemde, mag, ja moet, is de beoefenaar tenminste doorkneed, voortreffelijk speler, zoo beschouwd worden. Het onmiddelijk gevolg is dus, dat het te bespelen voorwerp, evenals bij instrumentale kunst b.v., aan zeer hooge eischen moet voldoen. Men heeft velerlei tafels. Men heeft evenwel slechts weinig goede tafels. Goede tafels met pracht-leien, fijn laken, mooi-veerkrachtige banden, prik onderstel. Heel, heel prettig doet 't inmiddels aan, dat ons land nu eens op dit gebied vooraan staat. Oh, het buitenland levert ook hoogst voldoende biljarts, maar we behoeven de grenspalen niet voorbij te gaan om ook iets deugdelijks te aanschouwen.

Onpartijdig oordeelend, mag men toch gerust de producten van de Billardfabriek „Wilhelmina" te Amsterdam in de allereerste gelederen stellen. Zoo wordt niet voor de eerste maal in deze kolommen getuigd. Zoo werd reeds vroeger gewaardeerd door tal van amateur-spelers, en wat nog meer bewijst, door krachten op het groene laken als Kerkau, Jean Bruno, Marva, Aderjan, Rasquinet, Sanchez, ook nog onlangs door Belgische spelers als L. en J. Rudelsheim, Doelenaereen v. Duppen op 'n concours te Roozendaal in 1910.

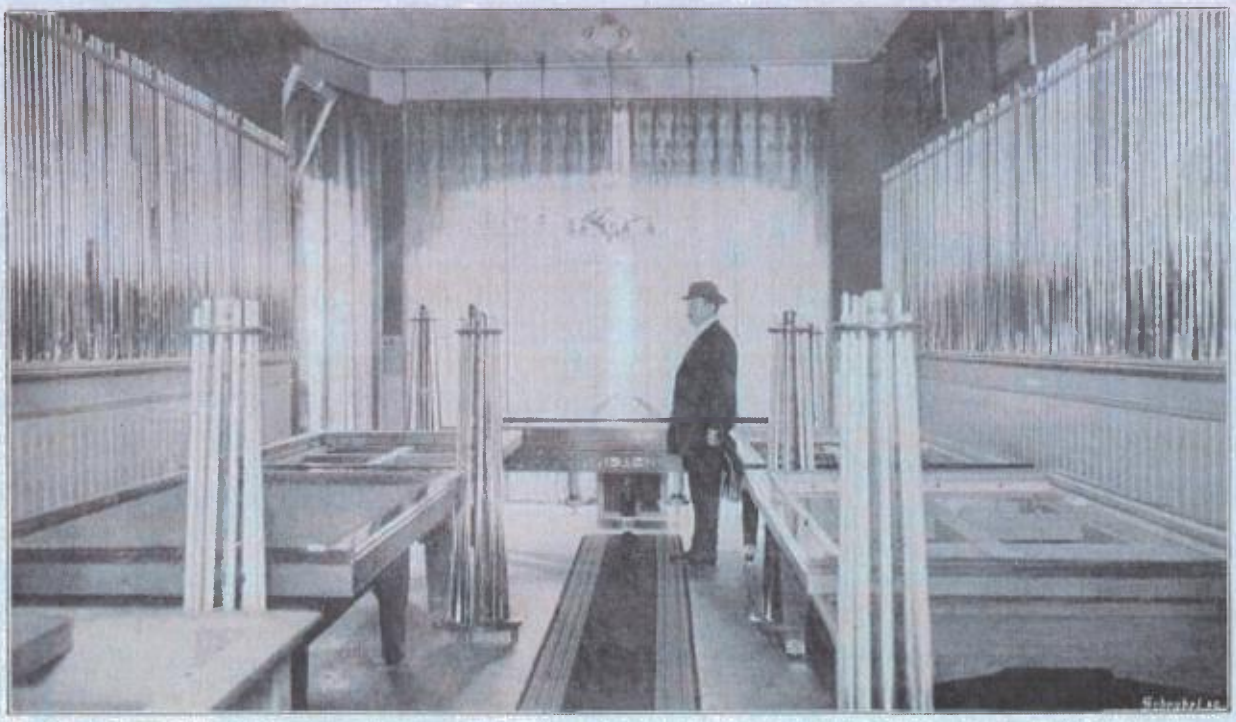
De voorgevel van de Billardfabriek „Wilhelmina" op de Stadhouderskade 127 te Amsterdam.

En de praktijk zelf is wellicht nog de meest machtige jury. Op welke fabrikaten klikten vroeger de ballen in onze koffiehuizen? Op . . . die van over de grens. Op welke tafels stralen thans de café-lampen hun intiem licht? Over tal van, hier in het land geconstrueerde, tafels, voor een voornaam gedeelte overdegelijke Wilhelmina's. Dat zegt veel! Ja, dat zegt enorm veel, als men tevens nagaat, dat we thans eerst in een bloeienden biljarttijd leven, een tijd, dat er fijne spelers zijn, die het prachtig spel geheel omvatten en oordeelen kunnen over de eigenschappen van de

De Heer Salomon in zijn biljartzaal, waar een keurige Wilhelmina-tafel voor de clientèle staat.

C. Houttuin & Co., Arnhem.

1. Het magazijn der Wilhelmina-Biljard-fabriek te A'dam.
2. De heer J. B. Salomon, de eigenaar der inrichting.

tafels. Ziet thans eens de ballen loopen over 'n Wilhelmina, een beweeg, zoo fijn en geluidloos, dat ten volle het spel gedemonstreerd wordt, dat van den speler, de dan volgende medewerking van het biljart zelf. Een biljart-fabrikant moet nu eenmaal een goed speler zijn. De praktijk openbaart toch fouten. En dat is het geval met den fabrikant der Wilhelmina's. Zij, die den heer Salomon zagen spelen, zullen mijn beweren volkomen begrijpen. Hij is beslist een kracht, 'n Kenner inderdaad van het spel, een kenner van de voorwerpen, waarop men 't beoefent. Salomon kwam op 'n goeden dag met 'n frappante nieuwigheid. Frappant, ja, in 't begin om het gedacht overdrevene. Die vijfde poot, daar midden onder de tafel — wat moest dat ding daar nu? Reclame! Ophef! 'n Truc! Thans beseft men de bedoeling beter, en volkomen. 't Was een mooi voorbereide revolutie in de constructie der tafels, een voorkomen van 't doorzakken der, tegenwoordig benutte, zeer zware leien. Vraagt dat maar eens aan spelers als Robijns, Verkley, de Rood, de Geus, Cohen, Welzenbach .... zij voelen de verbetering, en zij kunnen er over oordeelen. Neen, die vijfde poot is een schoone vinding. Trillingen, ze zijn nu ondervangen. 'n Zuivere loop op horizontaal vlak, 't is thans bereikt. Het trekken, de achterwaartsche ballen-ruk, 't masseeren, de omcirkelende effect-stoot, het is alles door de grootere veerkrachtigheid en weerstand der leien veel lichter te volbrengen. Het achteruithalen gaat op de zachte lakens bijna

EXCELSIOR BANDEN
Sierlijk, Sterk en Snel.
GENERAAL-DEPOT ED. KLEY.
Amsterdam. Amstel 314. Telefoon 5518.

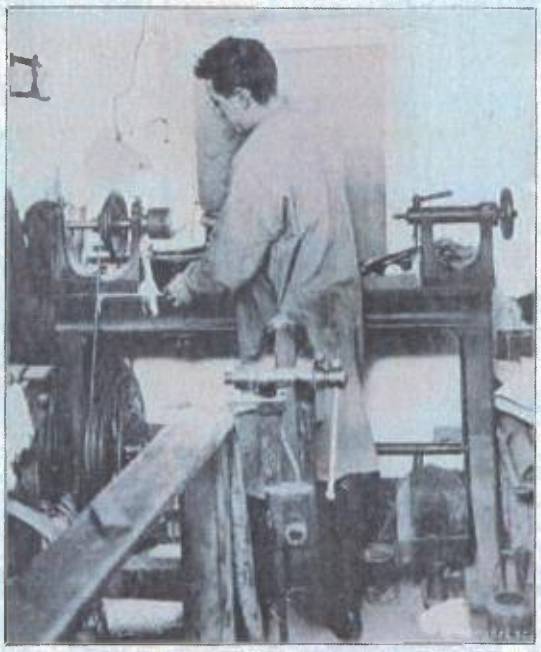
Ziet het vervolg van den redactioneelen tekst op de volgende bladzijden.

zweverig, en ook de omdraai bij de massé en piqué geschiedt met zuiver gemak.

Trouwens, er zijn meer voordeelen op te sommen bij dit massief-gebouwde instrument. Laken van fijnzachte wol, kort geschoren, match-banden, die jarenlang 't veerkrachtige, zonder de minste afwijking behouden, ballen van prima ivoor, goed uitgedroogd. In 't kort een ideale tafel, die het spelen eerst tot een ware genieting maakt. En dan beperken wij ons nog slechts tot de voornaamste eigenschappen, de voornaamste verbeteringen in dit fabrikaat.

Die mooie capaciteiten worden intusschen zoowel in binnen- als buitenland op prijs gesteld. In Januari 1903 teekenden de beste Nederlandsche, Belgische en Fransche spelers zooals Tokkie, Welzenbach, Rudelsheim, de Parijzenaar Darrantière, François van Brussel, een attest, waarin zij verklaarden, dat een Wilhelmina-biljart aan de strengste eischen voldoet en uitmunt boven de besten, die er op dat oogenblik in Nederland werden gefabriceerd of geïmporteerd. Het blad l'Ami de l'ordre uit Namen schreef d.d. 22 Februari 1903 over een te A'dam op Wilhelmina's gehouden concours: ceux-ci (de biljarts nl.) ont été reconnus par tous les joueurs comme étant l'idéal de qu'ils aient eu jusqu'à ce jour. Ten slotte verklaart de Deutsche Wochen-Zeitung van 13 Sept. 1908 dat de heer Salomon de eenige is, welke zulke „Prachtstücke" in zijn fabriek vervaardigt. Schitterende attesten dus te over! Hoe kan 't nu anders, dat op deze tafels, tal van overwinningen werden behaald? Laat ik slechts memoreeren, dat de beroemde professeur

1. Een interessant kijkje in de Billard-fabriek „Wilhelmina" te Amsterdam. 2. Hoe de ivoren biljartballen gedraaid worden.

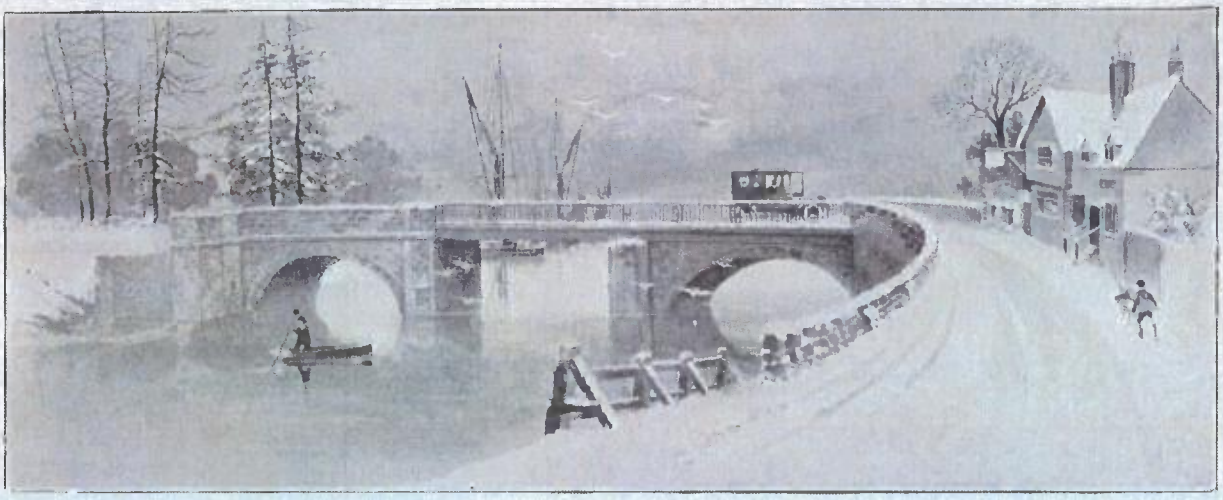
CIGARETTES „L'UNION" KIR VOORNAAMSTE 1 CENTS MERK, MET GOUD

Jean Bruno in 1904 het Nederlandsche record, dat op naam van Kerkau stond, eveneens op Wilhelmina gemaakt, op 1665 punten wist te brengen, een resultaat, niet alleen aan het virtuoze spel van Bruno te danken maar ook aan de hoedanigheden van zijn voortreffelijk instrument.

Tenslotte wil ik nog even den man citeeren, die zooals geen Hollander ooit tevoren over het biljart-spel schreef. Hij, Querido, zegt van de Wilhelmina's: „Maar als men eenmaal een mooie Wilhelmina-tafel

Sport-Agenda van 19—26 Januari.

19 Jan. Kon. Vel. Jachtver. meet 1 naar Wapen van Brantsen.
22 „ KORFBALWEDSTRIJDEN.
1e kl. Noord. Utrecht D.I.O.S—O.S.C.A.
Amsterdam D.T.V.—D.O.S.
Zuid. Rotterdam Yelox—A.L.O.
Leiden Vitesse—O.S.C.R.
2e kl. Noord. Utrecht M.H.S.—D.V.D.
O.N.I.—D.E.S.
Oost. Apeldoorn A.K.C.-D.I.O.S.II.
3e kl. Noord. (A) A'dam D.V.D.II-D.E.V.II.
Utrecht S.D.O—A.V.O.G.
(B) A'dam A.W.I—D.E.S.II.
D.E.O.S II-M.D.II.
Oost Arnhem E.K.C.A.(I-Victoria.
VOETBALWEDSTRIJDEN:
Amsterdam: Ajax—Volharding.
H.A.P.—Ale. Victrix.
V.V.A. II—R.A.P. II.
D.F.C. II—All. Weerbaar.
Blauw Wit—Neerlandia.
Rotterdam: V.O.C.—D.F.C.
Sparta II—Hercules II.
Achilles—Ajax (L.)
D.V.S.—V.V.A.
Neptunus—D.V.V.
Rotterdam: D.V.S. II—V.O.C. III.
R.F.C.—Unitas.
Breda: 't Zeede—Haarlem.
Velocitas II—H.F.C. II.
Haarlem: H.F.C—Velocitas.
Ha'rlem II—A.F.C. II.
's Hage: H.V.V.—Quick.
Quick II—H.V.V. II.
V.U.C.—A.F.C.
D.V.V. II—Ajax II (L.)
Utrecht: Hercules—Sparta.
D.O.S.—Gr. & Jagers.
Delft: Concordia—Kampong.
Bussum: A.W.—Victoria.
Willemsoord: A.F. & H.C.—R.A.P.
Dordrecht: D.F.C. II—Sparta II.
Vlaardingen: V.F.C. II—Hercules II.
Gorcum: Unitas—V.F.C.
Maassluis: M.A.A.S.—S.V.V.
Gouda: Olympia-Bilitsche V.C.
Schiedam: Hermes-Xerxes.
Zaandam: Z.F.C.—Spartaan.
Z.V.V.—Holland.
Zandvoort: Z.V.V.—Amstel.
Weesp: Rapiditas—Hollandia.
Arhem: Vitesse—Wilhelmina.
Arnhem: O.D.O.—Quick (A).
Nijmegen: Quick—U.D.
N.E.C.—Velox.
Wageningen: G.V.C—F.W.
's Bosch: Wilhelmina II—Vitesse II.
Hengelo: Hengelo—Daventria.
Almelo: Heraklos—O. Nassau.
Deventer: Go ahead—Tubantia.
Enschede: E.V.V.—Enschede.
Amersfoort: H.V.C.—P.E.C.
't Vijfde—Verwisseling.
Doetichem: D.V.C.—Be Quick.
Zwolle: Z.A.C.—Rob. et Vel.
Velp: V.V.O.—Quick.
Apeldoorn: A.V.C.—D.O.S.
Winschoten: W.V.V.—Velocitas.
Assen: Achilles—Forward.
Leeuwarden: L.V.V.—Frisia.
Groningen: Forward II—G.V.V.
Be Quick II—'t Eerste.
Vlissingen: E.M.M.—Willem II.
Roosendaal: R.V.—Zeelandia (M.)
Helmond: Helmond—Noad.
Middelburg: Zeelandia II—E.M.M. II.
V.V.O. II—Zeelandia (L.)

DUNLOP CROEF-BANDEN.

Op goede wegen, op slechte wegen, onder alle omstandigheden „de Beste".

ORANJE-HOTEL
DORDRECHT.
JOHAN DE WITTBRUG.
Telephoon Intercommunaal 344.

Het adres voor Echte Harzer Kanarievogels
C. A. PÉRIN, NIEUWENDIJK 116-118 AMSTERDAM.

MAX COSMAN, HOFFOTOGRAAF,
GALERIJ 48, bij het Paleis voor Volksvlijt, ... AMSTERDAM.